

STATENS BYMILJØPRIS 2013 JURYENS RAPPORT

Bymiljøprisens tema

I brev til kommunene fra statsråd Solhjell datert 28. januar 2013 ble det invitert til å fremme kandidater til Statens Bymiljøpris for 2013. Det ble bedt om forslag fra "privatpersoner, private forslagsstillere, organisasjoner eller kommuneadministrasjonen selv", som ble bedt om å sende inn en begrunnelse for "hva som gjør kommunen kvalifisert til å motta prisen" innen 1. mars.

Statsråden ga i brevet noen viktige føringer for årets pris:

- Årets tema er "Flere boliger i bedre by". Det forventes sterk befolkningsvekst i de største byområdene, med stort behov for nye boliger. Det er derfor en utfordring å "omforme byene våre med et langsiktig bærekraftperspektiv som sikrer godt miljø, helse og livskvalitet".
- Prisen "tildeles en kommune som har en klar strategi for boligutviklingen og som har klart å skape gode steder med høye bo- og bykvaliteter".

Juryen oppfatter temaet for årets pris som svært viktig for bykommunene, store og små. Det er viktig gjennom planlegging og politiske prioriteringer å få til et samspill mellom etablerte bystrukturer og nybygging for å oppnå både en ønsket produksjon av boliger med høy kvalitet og en utnyttelse og videreutvikling av eksisterende byområder

Ved vurdering av årets priskandidater har det derfor vært særlig viktig for juryen å vurdere hvorledes ny boligbygging kan integreres i byene og utnytte det potensiale som ligger i infrastruktur, transportsystemer og byenes miljøkvaliteter, slik at det oppnås langsiktige miljømål.

Juryen tror at Statens Bymiljøpris kan ha en viktig motiverende rolle for arbeidet med en kvalitetsbevisst og målrettet utvikling av den norske byen som bosted for stadig flere. Juryens arbeid har vist at dette er en viktig og aktuell pris som forholder seg til helt sentrale lokale utfordringer.

Juryens arbeid

Juryen har bestått av sivilarkitekt Peter Butenschøn (leder), samfunnsgeograf Ingar Brattbakk, landskapsarkitekt Ingrid Haukeland, sivilarkitekt Karin Høyland og sivilarkitekt Bjørnar Johnsen. Arkitekt Cecilia Stokkeland har vært juryens sekretær. Juryen har hatt møter 18.12.2012 og 18.3 og 22.4.2013 Juryen har vært på reise 8.5 og 13.5.

Første søknadsrunde

Det var ved fristens utløp 1.mars kommet inn 6 søknader. Juryen vurderte at alle søknader var tilfredsstillende dokumentert til å bli underlagt vurdering. Juryen besluttet i møte 18.3 at fire kandidater skulle gå videre til annen runde – Askim, Bergen, Hamar og Oslo kommuner.

Annen søknadsrunde

Juryen sendte brev til de fire kommunene og ba om innsendt supplerende materiale. På grunnlag av dette materialet foretok juryen besøk i to av kommunene, med et program lagt opp i samråd med dem. Juryen ble svært godt mottatt i begge søkerkommunene. Jurymedlemmenes habilitet ble vurdert og meldt til departementet. Peter Butenschøn var inhabil i Hamar og Ingrid Haukeland var inhabil i Bergen, og deltok følgelig ikke i den endelige vurderingen av disse kandidatene.

Juryens kriterier

Juryen har i sitt arbeid lagt særlig vekt på åtte vurderingskriterier:

1. *Overordnet planverktøy*- helhetlig, tydelig og kommunisert kommunal strategi
2. *Målretta planer* - rettet mot spesifikke mål eller kvaliteter
3. *Gjennomførte prosjekter* - resultater i fht planer og ambisjoner
4. *Bærekraft* - har prosjektet jobbet bevisst med miljøplan eller bærekraftbegrepet
5. *Prosess* - for plan og gjennomføring, samarbeid, bredde og deltakelse
6. *Nytolkning* - hvordan forholder prosjektene seg til typologi, endrede sosiale mønstre og ny bruk
7. *Kvalitet* - utforming, utførelse og drift
8. *Møteplasser* - hvordan fungerer prosjektene konkret i fht sosialt liv

Juryen har lagt vekt på å foreta en kvalitativ vurdering av den enkelte søker og de resultater som faktisk er vist, sett i forhold til uttrykte mål og ambisjoner. Resultatene er også veid i forhold til tilgjengelige ressurser: Hva var utgangspunktet, hvilke utfordringer forelå i forhold til beslutningsprosedyrer, budsjettsituasjon og motivasjon.

Juryens vurdering av de fire finalistene:

BERGEN

Bergen er en by i vekst, og forventer en befolkningsvekst på 1-1,5 % pr. år. Dette tilsvarer et behov for ca. 2000 nye boliger pr år de neste 15 årene. Det er et vedtatt mål at byen skal vokse i knutepunktstruktur. Knutepunktene skal ha urbane egenskaper og gi rom for nyetablering av arbeidsplasser, boliger og sosial infrastruktur. Bergen sentrum skal beholde sin sentrumsfunksjon, samtidig som sentrene skal dekke en vesentlig del av befolkningens hverdagsbehov.

Bystyret vedtok i 1995 et prinsipp om at en bybane skulle danne ryggraden i et fremtidig kollektivnett. I 2010 åpnet første trinn av bybanen mellom sentrum og Nesttun. I 2013 ble kommuneplanen vedtatt, med krav offentlig regulering av holdeplassområdene langs bybanen. På denne måten vil man forsøke å sikre ønsket utvikling med en universelt utformet urbanitet og en bygningsmessig fortetting av knutepunktene. Bergen fremstår som en by med klare visjoner for infrastruktur og transport, og har tydelige planer for kollektivtransport, sykkelveier og gående.

Allerede nå kan man spore positiv effekt av bybanen. Næringslivet begynner å utnytte det forretningsmessige potensialet i holdeplassområdene. Tomteverdien langs banetraséen stiger, og mye tyder på at bybanen virker som en viktig lokaliserende faktor ved nyetablering av boligprosjekter. Et eksempel på dette er den nye boligutbyggingen i Nesttun sentrum.

Kommunen vurderer at fortettingspotensialet er stort. Det er derfor prisverdig at den langsiktige transportplanleggingen har fått gjennomslag i kommuneplanens arealdel, og at bybanen er tatt i bruk som verktøy og organiserende prinsipp for den videre urbaniseringen av Bergensdalen.

Med bybanen som lineær struktur innenfor et tydelig avgrenset landskap, blir det mulig å lokalisere byvekst, fortetting og boligbygging ved stoppestedene. Dette er en original tanke og juryen applauderer dette som et skritt i riktig retning for å gi prioritering til kollektivtransport fremfor privatbilisme.

Juryen ser det som en stor utfordring å få til en integrert bolig- og sentrumsutvikling i disse sentrene, og ser derfor nødvendigheten av en sterk offentlig regulering for å få dette til. Det er allerede utarbeidet planer for utvikling i enkelte av knutepunktene som kombinerer boligbygging med sentrumsfunksjoner og arbeideplasser. Allikevel kan det savnes klarere visjoner og dristighet i integrering av nye boliger i en bymessig sammenheng, og i tilføring av nye urbane strukturer og

kvaliteter. Det er viktig å unngå den mer tradisjonelle sovebyen, der boligområdet er frikoplet fra andre bymessige funksjoner.

HAMAR

Hamar sentrum opplever at de til tross for en årlig befolkningsvekst på ca 1 %, står ovenfor trusselen om en utarming byens handels- og sentrumsliv. Dette skyldes primært lekkasjer til store bilbaserte handelsmiljøer innenfor og utenfor egen kommunegrense. Kommunen arbeider svært bevisst med å gjøre byen attraktiv for å tiltrekke seg nye beboere og arbeidsplasser.

Et SMAT-samarbeidet (samordnet miljø-, areal- og transportplan) i Hamarregionen har gitt økt bevissthet om kommunens arealbruk i bolig- og næringsstrategiske spørsmål i forhold jordvern, matproduksjon og kulturlandskap som ressurs. Dette reflekteres i kommuneplanen som ble vedtatt i 2011, der det primært legges opp til fortetting og vekst innenfor byvekstsonen på allerede "grå" arealer. Tilrettelegging for barn og unge, informasjon til og aktiv medvirkning fra kommunens innbyggere har vært premissgivende for kommunens planarbeid.

Arbeidet med å gjenerobre Mjøsfronten som rekreasjonsområde for byens befolkning startet på 1980-tallet. Arbeidet pågår ennå, og handler om å løse barrierevirkningen av togtraséen som skiller byen og vannet. Ved å løse koplingen mellom byen og strandsonen, vil store områder frigjøres til boligformål.

Fortsatt vekst er et premiss for å kunne snu den negative trenden man har sett i sentrum. Hamar er regionhovedstad i innlandet. Identiteten som attraktiv stasjonsby blir derfor vesentlig, idet Hamar ligger som en av nodene i Inter-City-triangelet Skien-Halden-Hamar. Dette gir byen muligheten til å utvikle et positivt boligmarked i regionen, ved at byen kan tilby boliger med høy kvalitet, til lavere pris og samtidig med nærhet til hovedstadsområdet.

Hamar har hatt en pådriverrolle og gått inn i et gårdeierselskap som er gitt rollen som koordinerende pådriver, forvalter og driver av sentrumseiendommer. Dette arbeidet oppfattes som avgjørende for at sentrumshandelen skal finne en løsning i fht den konkurransen de utsettes for av kjøpesentrene. Handelsutbyggingen på Hamar Stadion har gitt byens sentrum en kraftig og uheldig utfordring som det blir vanskelig å motvirke.

Den lange planprosessen for jernbanens dobbeltspor har lagt en demper på utviklingen av byen mot Mjøsa. Bortsett fra i Vestbyen er det ikke bygget mange nye boliger i sentrum, heller ikke gjennom utfylling inne i kvartalene. Boligene er skikkelige, men relativt konvensjonelle.

Ved å forbedre og bygge på den eksisterende kvartalsstrukturen søker kommunen å finne fram til sentrums-kvaliteter som er avgjørende for at bomiljøet i byen skal bli bærekraftig og ha livsløpskvaliteter. Dette kommer til uttrykk bl.a. gjennom store investeringer i det fysiske bymiljøet – slik som i oppgradering av torg, gater, parker, plasser og rekreasjonsområdene langs sjøen, og på anleggssiden med nytt kulturhus i sentrum og bad/svømmehall. Det er gjennomført et nyskapende samarbeid med næringslivet, noe som bl.a. har resultert i en Byromsanalyse og en Byromsplan. Kommunen har satt by- og boligutviklingsspørsmålet inn i kompleks og bymessige sammenheng gjennom en omfattende debatt, med informasjonspaviljong på Østre torg og en serie folkemøter.

ASKIM

Askim har stått ovenfor store utfordringer etter at hjørnesteinsbedriften Viking la ned i 1991. Lokalpolitikere og planleggere har tatt en aktiv rolle i transformasjonen av lokalsamfunnet. De har satset på by- og sentrumsutvikling som verktøy for å gi kommunen en ny retning. Man håper å skape grunnlag både for en økonomisk og befolkningsmessig vekst ved å utvikle et attraktivt sentrum både

for innbyggere, besøkende og næringsliv, sørge for et variert boligtilbud og stimulere til aktive medvirkningsprosesser.

Kommunen viser stor strategisk evne til å organisere sitt arbeid slik at de blir i stand til å håndtere den kompleksiteten som kreves for en vellykket bymessig utvikling av Askim. Kommunen synes å strebe etter et helhetlig og bærekraftig grep for boligutviklingen, samtidig som man legger strategisk til rette for at næringsliv skal ønske seg til Askim. Juryen mener Askim er på god vei, og ser frem til at kommunen kan vise til flere gjennomførte prosjekter.

OSLO

Oslo står som hovedstad ovenfor særskilte, regionale utfordringer, samtidig som kravene til den offentlige planleggingen forsterkes av den raske veksten som byen opplever. Kommunens strategi for å håndtere behovet for flere boliger er fundert på fortetting av eksisterende byvev, transformasjon av industriområder til bolig og styrking av de regionale hovedkorridorene. I dette store bildet er det særlig prisverdig at Markagrensa ligger fast.

Oslos vekststrategi virker ustrukturert og noe tilfeldig gitt den spesielle rollen byen har som hovedstad og viktigste innfartsåre til landet. Juryen savner en tydelig overordnet og samlende visjon og strategi for utviklingen av hovedstadsområdet. Byen har heller ikke tatt sin rolle som nav i Østlandsregionen alvorlig nok. Dette kan skyldes en politisk nedprioritering av planleggingsinstituttet i kommunen, og får som følge at oppmerksomheten rettes inn mot småskalaproblematikk både i byplanleggingen og i byggesaksbehandlingen. Juryen mener at det strategiske nivået ikke er tilstrekkelig prioritert i kommunen, og savner bl.a en tydelighet på infrastruktur som skinnegående kollektivtransport og sykkelveinett. Det er derfor vanskelig å la seg begeistre av alle enkeltprosjektene som i og for seg har mange og gode kvaliteter.

Juryens beslutning – Statens Bymiljøpris 2013

Juryen har gjennom utdeling av Statens Bymiljøpris for 2013 ønsket å markere betydningen av den nytenkning rundt byplanmessige kvaliteter som nå merkes både i norske bykommuner og på statlig nivå, sett i lys av tidens store miljømessige utfordringer og den sterke byveksten. For å kunne dekke kompleksiteten i disse utfordringene ønsker juryen å nominere to kommuner til prisen, fordi disse sammen gir en bredere besvarelse av viktige utfordringer enn en enkelt kommune kan vise til. De to prisvinnerne kombinerer begge en klar og sammenhengende fremtidsrettet strategi for aktiv bruk av byens infrastruktur og kvaliteter, og demonstrerer slik at det nytter å satse og at resultatene kan bli gode, holde høy kvalitet og tydelig bærekraft.

Statens Bymiljøpris 2013 tildeles to kommuner – **Bergen** og **Hamar**

Bergen kommune tildeles prisen fordi den gjennom en målrettet og klar strategi viser hvordan en stor norsk by kan utvikle bymessige boliger med god tetthet og samtidig en menneskelig målestokk i tilknytning til en senterstruktur knyttet til bærekraftig infrastruktur som utbygging av Bybanen.

Hamar kommune tildeles prisen for en bred satsing som attraktivt regionsenter gjennom en utvikling av byens urbane kvaliteter, servicetilbud og bygging av flere byboliger, i samarbeid med næringslivet og i en åpen og offensiv prosess i forhold til byens beboere.

Oslo, 18. juni 2013

Juryen for Statens bymiljøpris 2012

Peter Butenschøn, Ingar Brattbakk, Ingrid Haukeland, Karin Høyland, Bjørnar Johnsen